

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN DE KENNIS
DER GESCHIEDENIS VAN DE STAD EN DE PROVINCIE UTRECHT

FEBRUARI
1955

ONDER REDACTIE VAN:
H. DE JONG

28e JAARGANG
Nº 2

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: MAJELLAPARK 6¹, UTRECHT
Gironummer 575520 ten name van de Vereeniging „OUD-UTRECHT”

ALGEMENE VERGADERING

Het bestuur van de vereniging Oud-Utrecht roept de leden op tot bijwoning van de algemene ledenvergadering op Vrijdagavond 18 Februari a.s. des avonds om **half acht** in het Kunsthistorisch Instituut van de Rijks Universiteit, Drift 25 te Utrecht.

A g e n d a :

- 1 Openning.
- 2 Notulen van de algemene ledenvergadering van 26 Februari 1954.
- 3 Jaarverslag van de secretaris over 1954.
- 4 Rekening en verantwoording van de penningmeester over 1954 met verslag van de kascommissie.
- 5 Verkiezing van drie leden tot lid der kascommissie 1955.
- 6 Verkiezing van bestuursleden wegens het periodiek aftreden van de bestuursleden ir J. D. M. Bardet, mr A. N. L. Otten, prof. dr M. D. Ozinga en dr A. J. van de Ven. (Deze allen stellen zich herkiesbaar) en wegens het aftreden van mr J. F. H. Bosch wegens verandering van werkzaamheden. Het bestuur stelt in deze vacature de leden voor, hiervoor te benoemen het lid J. W. van Woensel Kooy, die zich bereid verklaard heeft het penningmeesterschap van mr Bosch over te nemen. Eventuele tegencandidaten voor al deze vacatures kunnen vóór 18 Februari schriftelijk worden opgegeven aan de secretaris, Nieuwe Gracht 133 Utrecht.
- 7 Bespreking plannen komend seizoen.
- 8 Mededelingen van het bestuur.
- 9 Rondvraag.
- 10 Sluiting.

Na afloop van deze vergadering (ongeveer half negen) zal ons bestuurslid prof. dr M. D. Ozinga een lezing met lichtbeelden houden over:

Rijksmonumentenzorg in het bijzonder in de provincie Utrecht.

Namens het bestuur

Ir J. D. M. BARDET, voorzitter.

Mr N. B. TEN BOKKEL HUININK, secretaris.

BESTUURSMEEDEDELING.

Wegens zijn minder goede gezondheidstoestand, waardoor hem het bezoeken van onze vergadering te moeilijk viel, heeft jhr dr M. R. Radermacher Schorer gemeend het bestuurslidmaatschap van Oud-Utrecht te moeten neerleggen.

In de Januarivergadering van 1930 werd hij tot bestuurslid verkozen. De heer Radermacher Schorer nam toen direct het penningmeesterschap van W. Graadt van Roggen over, dat hij tot 1950 vervulde. Gedurende een en twintig jaren heeft hij dit penningmeesterschap dus vervuld en het financieel beheer van onze vereniging op voortreffelijke wijze gevoerd. Nadat in genoemd jaar het penningmeesterschap in jongere handen was overgegaan, aanvaardde de heer Schorer het ondervoorzitterschap, dat hij derhalve nog vier jaren heeft waargenomen. Door zijn uitgebreide relatie in typografische kringen is het mogelijk geweest om de jubileumplaat van Jan de Beyer bij de firma Enschedé in Haarlem te doen drukken, waardoor deze uitgave wel het beste is geworden, wat in ons land op reproductiegebied mogelijk was. Van zijn weldoordachte en weloverwogen adviezen in onze bestuursvergaderingen heeft de vereniging in hoge mate geprofiteerd waarvoor de vereniging aan jhr Radermacher Schorer veel dank verschuldigd is.

Het bestuur heeft daarom in zijn vergadering van 7 Januari l.l., overeenkomstig artikel 3 van de statuten, besloten hem te benoemen tot erelid van de vereniging Oud-Utrecht.

Het penningmeesterschap van Oud-Utrecht was overigens slechts een der vele functies waarin de heer Schorer de utrechtse gemeenschap, voornamelijk op kunstzinnig en ander cultureel gebied gediend heeft. Het bestuur van Oud-Utrecht heeft ook deze verdiensten — het tweede motief dat de statuten kennen — bij zijn benoeming tot erelid voor ogen gehad.

Wij hopen dat het de heer Schorer gegeven mag zijn om in deze kwaliteit nog lang het wel en wee van onze vereniging te kunnen volgen.

HET BESTUUR.

MONUMENTENLIJST PROVINCIE UTRECHT.

Reeds sedert vele jaren is deel I van de „Voorlopige Lijst van Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst in de provincie Utrecht”, welke in 1908 het licht zag, totaal uitverkocht, en alleen nog op veilingen van oude boeken en dan tegen hoge prijs te verkrijgen. Het gevolg hiervan is dat vooral in kleine plaatsen waar meer speciaal het gemeentebestuur een wakend oog moet houden op de omschreven monumenten, een totale onbekendheid met het bestaan van deze voorlopige Rijkslijst aanwezig is.

Het was dan ook een goede gedachte van de nieuwe Provinciale Monumenten Commissie om te zorgen voor een herdruk van deze lijst. Ze is nu onlangs in gestencilde vorm gereed gekomen en door de Commissie met een begeleidend schrijven aan alle Gemeentebesturen in de provincie Utrecht aangeboden. De commissie heeft de oplaag groter gemaakt dan voor dit doel strikt noodzakelijk was. Leden van onze vereniging, die prijs stellen op het bezit van deze lijst, welke een schat van gegevens bevat over de monumenten in onze provincie, kunnen een exemplaar hiervan bekomen door storting van een bedrag van f 5.— op de girorekening 259573 ten name van de secretaris-penningmeester der Provinciale Utrechtse Welstand Commissie te Amersfoort. De lijst wordt dan franco toegezonden.

SAKEN VAN CLEYNDER IMPORTANTIE.

Een lang uitgesteld huwelijk.

Cornelis de Munnick en Maria Le Febur hadden elkander trouwbeloften gedaan. Zoo verklaarden zij 7 October 1701 ten huize van den notaris, die daarvan en van het navolgende behoorlijk acte opmaakte, in tegenwoordigheid en met medewerking van haar vader Frans Le Febur. Want zij was nog minderjarig. Trouwens, men behoeft aan de waarheid van die verklaring niet te twijfelen. Want wie het doopregister opslaat vindt daarin vermeld, dat op 14 September 1701 in den Dom werd gedoopt: „Cornelis (onechte) soon van Mariegie La Feber”. En nu, op bovengenoemden datum, verklaarden zij, dat zij die beloften „noghmaels sijn doende bij desen”. Maar van een wettigen trouw kon nog niets komen, „alsoo het des eerste comparants gelegentheit noch niet en is doordien geen vocatie ofte employ is hebbende, mitsgaders meer andere redenen, haer comparanten bekent”. Hij vond het „alsulcx niet raadsaem, nochte (was hij) in staet, omme sigh met de tweede comparante in huwelijk te begeven”. Zij van haar kant „verclaerde derhalven tot het solemniseren ende voltrecken

deser trouwbeloften (hem) niet te sullen lastigh vallen, moeyen ofte molesteren, direct nogh indirect, in rechten nochte daer buyten, in geenerley weyse voor ende alear den eersten comparant naer alle apparentie de tweede comparante met haer kindt eerlijck ende met fatsoen sal connen maintineren". Hij van zijn kant beloofde „van deese uere aff aen sijn best ende alle mogelijke devoiren te sullen doen" om tot een wettig huwelijk te kunnen komen.

Dat was alles wel heel mooi, maar, zal men vragen, hoe ging dat nu verder? De moeder en haar kind moesten toch leven, moesten toch kleeding en voeding enz. hebben? Ook daarin werd voorzien. Haar vader, die allicht eens de ervaring opgedaan had, dat van een kikker geen veeren geplukt kunnen worden, of die door genegenheid tot zijn dochter daartoe werd bewogen, beloofde „alle hetgeene voorschreven staet t'approberen, lauderen ende voor goet te houden". Maar hij deed meer. Hij verklaarde uitdrukkelijk te beloven „sijne dochter aenstonts naer d'ondertekeninge deses uyt haere huyre ende met haer kindt naer sijn te sullen neemen, ende deselve sijne dochter met haer kindt, tot ter tijdt ende wijle de twee eerste comparanten met den anderen effective sullen wesen getrouwt, van kost, dranck ende kleagie behoorlijk te versorgen". En dat niet alleen. Hij beloofde „daer voor naermaels (nooit) eenige de minste actie, recht ofte pretensie tot laste van de twee eerste comparanten ofte een van beyden te sullen maecken, yetwes daer voor t'eysschen ofte ergens aen te eorten".

Of hij van die belofte nooit spijt gehad heeft? Er valt aan te twifelen. Want niet alleen, dat het huwelijk van zijn dochter met Cornelis de Munnick eerst op 22 October 1717, dus 16 jaren later, kerkelijk voltrokken werd, maar vóór dit heugelijke feit plaats vond werden nog twee kinderen geboren en gedoopt: op 31 Augustus 1708 in de Buurkerk een zoontje Hendrik en op 16 Augustus 1711 in de Geertekerk een dochtertje Maria. En de doopinschrijvingen vermelden (zooals ook te verwachten is) resp. dat zij een „onegte soon" en een „onegte dochter" van Maria Lefeber waren. Alleen bij de laatste inschrijving wordt vermeld, dat Cornelis de Munnick „bekent heeft vader te sijn".

Een zeereisje met onaangename afloop.

Wernard Starinck, een Zutphenaar van geboorte, was als chirurgijn met het schip Maria Galije naar Jamaica gevaren. Daar gekomen had hij op nieuwjaarsdag 1718 een wonderlijke ontmoeting, met een landgenoot, namelijk Dirck Daalenoord. Hoe die ontmoeting plaats had heeft Starinck niet verteld, wèl dat hij Daalenoord daar „gevonden ende gesproken" heeft. Dirck Daalenoord

had hem verteld, dat hij van Utrecht geboortig was „ende een blickslager van sijn ambacht”; zijn vader was Jan Daalenoord, een „schoenmaecker”. Voorts verhaalde Dirck hem, dat hij nu ongeveer twee jaren geleden „van capiteyn Willem Bler tot Amsterdam versocht wierde om een tochtje met hem ter zee te doen voor den tijd van vier à vijff maanden”. Hij was „op die voet ende conditie oock met denselve sloop gegaan ende van Amsterdam afgevaren”. Maar in plaats van hem volgens gedane belofte na afloop van den afgesproken tijd weder „in Holland te brengen”, had het dien kapitein „gelust hem voor slaave te verkopen aan seeckere Engelschen voor de zomme van twee honderd ende veertigh gulden”. Hij was door die Engelschen „na Basten in Noorder America versonden, alwaar hij naderhand wederom aan andere vercocht ende naar Jamaica versonden” was.

Dit verhaal deed Starinck op verzoek van den vader van Dirck op 4 Juni 1718 ten overstaan van notaris en getuigen. Hij verklaarde daarbij, dat „voornoemden Dirck van Dalenoord hem in alles te vooren quam als een seer eerlijck jonghman, wel gemanierd ende van goede zeden, op wiens gedragh niets te seggen viel”. Deze had hem tevens verklaard, dat hij „niet als een Christenmensch, maar als een beest aldaar geacht ende gehandeld wierde”, en hem „seer jammerlijck versocht en bad, dat hij alle hetgeene voorseyd aen sijn vader wilde communiseren, ten eynde dat denselven sijne vrijheyd ende ontslaginge op d' eene ofte d' andere maniere geliefde te effectueren”.

Nu Starinck het verhaal op verzoek van den vader notarieel had laten vastleggen „met presentatie van eede solemneel des nood ende daartoe versocht sijnde (dus het verhaalde onder eede te willen bevestigen), meende hij zich van de door hem op zich genomen taak gekweten te hebben.

Een levenslustig student.

In 1641 woonde hier zekere Jor. Ferdinandus Narreschewetz (zoo werd zijn naam door een notarisklerk geschreven; hij zelf teekende: Naruszewis). Hij hield verblijf ten huize van Jannechen Woutersdr. van Geldermalsen, weduwe van Dirck Qualij, „opde Vuylesloot”, tegenwoordig Keizerstraat geheeten.

Hij was student, maar zijn naam komt niet voor in het Album studiosorum der Utrechtsche hoogeschool. De datum van zijn komst is daarom niet te bepalen, evenmin als de duur van zijn verblijf te Utrecht. Maar wanneer men aanneemt dat hij — zooals vele jongelieden van gegoeden huize — van de eene universiteitsstad naar de andere trok, om telkens voor eenige maanden de colleges van een of anderen professor te volgen en daarvoor dan een pro-

fessoraal testimonium te verkrijgen, dan zal zijn verblijf te Utrecht niet van langen duur geweest zijn. Hoe het zij: een sober leven heeft hij zeker niet geleid. Want op 2 November van genoemd jaar verklaarde hij aan zijn hospita „ter sake van costpenningen ende andere verteeringen bij hem, sijne gasten ende die van zijn gevolch t'haren huuse gedaan, volgens liquidatie bij hem op huuden met de voornoemde Jannechen Woutersdr. in presentie van notaris ende getuygen gehouden, schuldich te sijn de somme van vijftien hondert negen ende veertich guldens ende eene stuyver". Hij beloofde tevens dat bedrag op 1 Januari eerstkomende aan zijn hospita te zullen betalen.

Ook al neemt men in aanmerking, dat hij als een groot heer er een „gevolch" op na hield, dus één, misschien wel twee knechts, dan komt toch de vraag op, of zijn levenslust niet grooter geweest is dan zijn studiezin Bovendien: dat bedrag was de uitkomst van een „liquidatie", dus van een verrekening van de geheele kosten van zijn verblijf onder aftrek van hetgeen hij reeds betaald had.

Van een ongeval en een erfenis.

Jan Thijsen, wonende „ondert dorpe van Vleuten", had op een kwaden dag „sijn been en stucken gevallen". Hij was toen eenigen tijd „in sijn huysinge aldaer verbleven, om 't herstellen van dien uytte wachten". Geen verdiensten en bovendien uitgaven voor verzorging deden zijn weinige bezit verdwijnen. „Door verloop van tijt onvermogen wordende", hadden schout en schepenen van Vleuten, wien de „onmogentheyt bekent sijnde", Jan Thijsen „versorch een plaets in Ste. Catharijne gasthuys binnen Utrecht". Maar helaas, beterschap was voor hem niet weggelegd: hij was „Woensdach den XIen Augustus deser werelt comen afflijvich te worden" (overleden).

Catharijne Thijs, zijn zuster, gehuwd met Gijsbert Steventss., had daarop „uyt christelijcke lieffde een kis besorgh en voorts den begraffenis volgens de ordre vant selve huys aende heere regente gerecommandeert". Deze lieten hem in de Catharijnekerck naast het gasthuis begraven.

Maar die daad van Christelijke liefde kon voor zuster en zwager geldelijke gevolgen hebben. Men zou daaruit namelijk de gevolgtrekking kunnen maken, dat zij zich zouden willen gedragen als erfgenamen van den overledene en hen aansprakelijk kunnen stellen voor de betaling der schulden van hun broeder en zwager. En dat was hun bedoeling nu juist niet.

Daarom toog Gijsbert Steventss. 14 Augustus 1689 naar een notaris, verhaalde wat er gebeurd was en verklaarde, dat zij gedaan hadden, wat zij hun plicht achtten, „sonder echter doort selve genegentheyt gehadt te hebben, om sich de nalatenschap van sijns

huysfrouwen voornoemde broeder te willen aennemen, als oordelende de selve van cleyne consideratie te sullen wesen". En onder dit uitdrukkelijk beding verklaarde hij tevens van voornemen te zijn „deselve naelatenschap door een legael notaris, off wel door den secretaris van Vleuten te sullen inventariseren". Na waardeering of na publieken verkoop der nalatenschap zou dan de opbrengst gebruikt worden „ten behoeve van die geene, die bevonden sal werden daertoe gerechtich te wesen".

Teleurgesteld.

Aan de Oudegracht bij de Viebrug woonde in 1635 Truytgien Cranen. Zij oefende het beroep van „wijncoopster" uit. Wijn is een handelswaar, die hier reeds vroeg in de middeleeuwen vanuit Duitschland, Frankrijk en Spanje werd ingevoerd. Uitteraard had Truytgien Cranen dus betrekkingen met buitenlandsche kooplieden. Eén daarvan was een zekere Hans van Monnum, burger of inwoner van Wezel. Een stadgenoot van hem, Jan Caerta, had een vordering op hem en had blijkbaar op betaling van het verschuldigde bedrag aangedrongen. Van Monnum had hem toen gezegd naar Utrecht te reizen, waar hij bij Truytgien Cranen „vijff hondert Rijcxdaelder hadde leggen, die hij (aen Caerta) soude tellen, alsoo dat (deze) geen gelt was van doen van Wesel mede te nemen". Caerta had dien raad opgevolgd en verscheen 2 September 1635 ten huize van Truytgien Cranen. Maar Caerta had „den voors. Hans van Monnum oock alhier niet gevonden, doordien hij denselven morgen ontrent een uere voor (Caerta's) komst was vertrocken, doch dat hij, Hans van Monnum, hier sijnde verclaert (hadde) bedrogen te sijn van seecker vroupersoon, die haer voor een eerbare joffrou uytgegeven, nochtans betoont (hadde) tselve niet te wesen, waardoor hij, Hans van Monnum, tselve gelt hier niet gevonden en heeft". Zoodat Caerta „verlooren reyse heeft gedaen ende sonder gelt hiercomende hier oock de toegesegde penningen niet en heeft ontfangen". Van dat alles legde Tryutgien Cranen voor notaris en getuigen een verklaring af „gevende voor reden van seeckere wetenschap, dat sij den voornoemden Hans van Monnum selffs in haer huys heeft gehadt ende voornoemde redenen selffs heeft hooren seggen, daer bij doende, dat hij (Caerta) seer beclaeghde nadien hij opt toesegeen van hem hier was gecomen".

Met dit beklag was Caerta zeker niet geholpen en nog minder zijn vordering voldaan. Waarschijnlijk is hij (misschien wel met achterlating van schuld voor geleend reisgeld) weder naar Wezel teruggekeerd, waar het vervolg van de geschiedenis zich wel afgespeeld zal hebben.

K.

KLEINE MEDEDELINGEN.

Historie van Den Dolder. Bij het veertigjarig bestaan van de Biltse en Bilthovense Courant verscheen op 1 October 1954 een jubileumnummer. Daarin staan ook allerlei bijzonderheden uit de plaatselijke historie van De Bilt/Bilthoven en omgeving. Zo heeft de redactie de hele geschiedenis van Den Dolder laten vertellen en wel door het echtpaar Fox aldaar, waarvan de 87-jarige man de oudste geboren Doldenaar is. Wij nemen hieruit het volgende over.

„Moeders huisje”, weet de oude heer Fox, „stond precies op de zelfde plaats waar nu hotel Hiensch staat.” (Een gedenksteen in de gevel van het hotel herinnert er aan dat op die plaats het eerste huis van Den Dolder stond). „Vader was baanwachter in de bocht en moeder moest de overwegbomen bedienen. Vader verdiende één gulden per dag met zijn werk, moeder een kwartje met het hare.”

Het huisje van de familie Fox stond daar aan de lijn Utrecht—Amersfoort van de Nederlandse Centraal Spoorweg-Maatschappij, temidden van een woestijn van heide en zandverstuivingen, aan een weg waar soms per maand één wagen langs kwam....

Aanvankelijk was vader Fox tolwachter, in welke functie hij gedurende de wintermaanden vaak niet meer dan vijftien cent tolgeld inde, zo rustig was het langs de Dolderseweg. Later, toen de treinen begonnen te rijden, kreeg hij dan het baantje van bochtwachter er bij. Dat betekende dat hij, zo gauw er 'n trein gepasseerd was, de railsbocht moest gaan controleren. Dat was in de zestiger jaren van de vorige eeuw.

Maar in 1895 werd de stopplaats Dolderseweg ingesteld, omdat de N.C.S.M. ten noorden van de stopplaats een zandgraverij bezat. Bovendien was men bezig met het aanleggen van een aftakking voor de lijn naar Baarn, die drie jaar later in dienst gesteld zou worden, en het personeel dat voor beide werken nodig was, werd naar en van de stopplaats Dolderseweg vervoerd.

Toen de treinen eenmaal begonnen te stoppen aan de Dolderseweg, daagden er ook spoedig andere tekenen van bedrijvigheid die binnen een kort tijdsbestek

de vrijwel onbewoonde buurtschap tot grote bloei zou brengen.

De reclasseringsstichting Padua, onder leiding van pater Weijers uit Utrecht, moest het na enige tijd opgeven, maar deze liet toch behalve de woningen voor het personeel een viertal landhuizen na, welke gebouwen met de woning van tolgaarder-bochtwachter Fox de kern vormden waar omheen later Den Dolder zou groeien. Rond 1900 kocht de utrechtse Willem Arntszstichting enige honderden hectaren grond ten oosten van de Dolderseweg en in 1906 werd de boerderij van de Willem Arntszstichting gebouwd. Aan drie instellingen dankt Den Dolder zijn bekendheid: aan Padua, aan de Willem Arntszstichting en aan de zeepfabriek van de heer Pleines, die in 1902 zijn zeepfabriek De Duif van Amersfoort naar Den Dolder overbracht, en wiens verdiensten voor de buurtschap voor altijd gememoreerd blijven in de naam van de naar hem genoemde laan.

Toen de Dolderseweg een stopplaats voor treinen werd, was er ook iemand nodig die kaartjes verkocht. De oude heer Fox herinnert zich nog dat zijn zuster hiermee belast werd en dat zij haar bureau kreeg in een oude spoorwagon.

De herinneringen van mevrouw Fox gaan nog terug naar de tijd toen de treinen daar niet stopten en er, natuurlijk, ook nog geen winkels waren in Den Dolder.

„Als we boodschappen moesten doen, moesten we naar Utrecht of Soesterberg,” vertelt ze. „Als ik naar Utrecht ging, dan moest ik eerst naar station Bilthoven lopen. Op de terugweg stapte ik dan weer in Bilthoven uit en dan kwam mijn man me meestal halen met de lor, zodat ik de rest van de weg kon rijden.”

Dat mevrouw Fox van zo'n spoorweglorrie gebruik kon maken, kwam doordat haar man ook al in dienst was van de spoorwegen (hij geniet al dertig jaar van zijn pensioen sinds hij in 1924 werd afgekeurd) en dat was dan niet eens de onprettigste manier van reizen in de buurtschap, want behalve de Dolderseweg, die met puin bestraat was, bestonden alle wegen nog uit zand.